

MOGUĆNOST VRŠENJA IZBORA U SVAKIDAŠNJEM ŽIVOTU OSOBA S MENTALNOM RETARDACIJOM

DANIELA BRATKOVIĆ*, MARIJA BILIĆ*, BRANKO NIKOLIĆ*

Primljeno: ožujak 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 376.4

Kvaliteta življenja pojedinca u velikoj mjeri ovisi o tome koliku on kontrolu ima nad vlastitom svakidašnjicom, realiziranu kroz osobne izbore i donešene odluke. Ostvarivanje tog prava u osoba s mentalnom retardacijom u velikoj mjeri ovisi od pruženih im mogućnosti, poticaja i potpore od strane okoline. Zbog nepovoljnih životnih okolnosti kao i nedovoljno zastupljenih programa za razvoj vještina vršenja izbora i donošenja odluka mogućnost samoodređenja mnogim je osobama s mentalnom retardacijom znatno uskraćena u različitim područjima života. Cilj ovog rada bio je ispitati postoje li razlike u mogućnostima vlastitog izbora u najosnovnijim životnim pitanjima (prehrana, odijevanje, odlazak na spavanje, uređenje osobnog prostora, trošenje novca, radne aktivnosti, aktivnosti slobodnog vremena, sudjelovanje u skupnim aktivnostima, druženje i izlasci) između odraslih osoba s umjerenom i težom mentalnom retardacijom koje žive u instituciji (N=50) i onih koje žive u svojim obiteljima (N=50). Primijenjena je Skala procjene mogućnosti vlastitog izbora osoba s mentalnom retardacijom (Kishi G., Teelucksingh, B., Zollers, N., Park-Lee, S., Meyer, L., 1988; prilagodila Bratković, D., 1997). Istraživanje je provedeno metodom samoprocjene osoba s mentalnom retardacijom, kao i procjenom od strane osoba iz njihove uže okoline (osoblja iz institucije, odnosno članova obitelji). Izvršena je usporedna analiza rezultata obiju metoda procjene.

Ključne riječi: mentalna retardacija, odrasli, samoodređenje, mogućnost izbora

Uvod

Jedna od temeljnih dimenzija kvalitete življenja svih odraslih osoba, pa tako i osoba s mentalnom retardacijom je mogućnost razvoja samoodređenja. Samoodređenje obuhvaća prilike i sposobnosti da osoba sama sebe zastupa u životu te pridonosi uspostavljanju kontrole nad vlastitim životom (Deci, 1980, Deci i Ryan, 1985, prema Wehmeyer i Metzler, 1995; Wehmeyer i Berkobien, 1996). Da bi postojala mogućnost uspostavljanja autonomije i kontrole te u konačnici samoodređenog ponašanja, moraju postojati prilike da osoba izrazi svoje interese, izražava izbore i donosi odluke u svakodnevnom životu. Tri su razine vršenja odabira (Guess i dr., 1985): odabir kao izražavanje sklonosti; odabir kao proces donošenja odluka; odabir kao izražavanje osobne autonomije i digniteta. A suštinske komponente koje pospješuju vršenje odabira su (Shevin i Klein, 1984): kognitivne sposobnosti, afektivne sposobnosti i primjena tih sposobnosti

na praktična životna iskustva. Vršenje izbora i donošenje odluka se u velikoj mjeri preklapaju. Vršenje izbora se u užem smislu može opisati kao postupak biranja između više ponuđenih mogućnosti na temelju osobnih sklonosti. Sposobnost donošenja odluka se pak odnosi na širi spektar vještina koji uključuje i sam čin odabira.

Istraživanja o samoodređenju osoba s mentalnom retardacijom upućuju na to kako se i prečesto događa da sklonosti ovih osoba ostaju ignorirane ili nepoznate, da one imaju ograničene mogućnosti vršenja izbora i donošenja odluka te da su u velikoj mjeri isključene iz donošenja odluka osobito značajnih za njihov život (Houghton i dr. 1987; Kishi i dr. 1988; Stancliffe i Wehmeyer, 1995; Wehmeyer i dr. 1995; Wehmeyer i Metzler, 1995). Različita su objašnjenja niske razine vršenja izbora u osoba s mentalnom retardacijom. Uvriježena je predrasuda da ove osobe nisu sposobne za donošenje odluka već zbog same prisutnosti mentalne

*Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu